

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРЕДИКТОРИ АКАДЕМІЧНИХ ДОСЯГНЕНЬ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

У статті розглянуті психологічні предиктори досягнень у навчальній діяльності у студентів інженерно-технічних спеціальностей. За допомогою теоретичного аналізу літератури визначені можливі детермінанти академічної успішності, якими стали: особливості мотиваційної сфери, саморегуляцію різних видів психічної активності та певні індивідуально-психологічні властивості особистості. За допомогою регресійного аналізу на статистично значущому рівні визначено предиктори: мотиви творчої самореалізації, домінування-підпорядкованість, гнучкість та пошук вражень - уникнення вражень. У дослідженні загалом прийняло участь 94 респонденти. Джерел – 6.

Ключові слова: академічні досягнення, предиктори, навчальна діяльність, професіоналізація, студенти, майбутні інженери.

Постановка проблеми. Підвищення рівня освіченості молоді є проблемою, в дослідженні якої зацікавлені багато вчених в рамках таких наук, як педагогіка, соціологія, економіка та ін. Кожна наука по різному розглядає та реалізовує шляхи поліпшення академічних успіхів у навчанні. Так, педагогіка розробляє інноваційні педагогічні технології та впроваджує їх у навчально-виховний процес, соціологія розкриває статистику підготовленості молоді. Але за цим, в першу чергу, стоїть особистість учня, студента, яка розвивається протягом навчання, яка має власні індивідуально-психологічні якості, які впливають не лише на особливості взаємодії із іншими, а й спричиняють певні особливості відношення до навчання, яке в свою чергу впливає на досягнення успіхів в академічній діяльності. Тож, звернення інтересу до особистості студента, його психологічних властивостей зумовлює необхідність розкриття таких, що вплинуть на рівень академічних досягнень, які є складовою професіоналізму майбутнього фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати дослідження академічної успішності у взаємозв'язку із когнітивними показниками можна побачити у роботах О.С. Корнілова, С.О. Корнілова, Т.В. Корнілова, О.Л. Григоренко, С.Д. Смірнова та ін. Успішність студента у навчальній діяльності та некогнітивні показники досліджені Т.О. Гордєєвою, О.Д. Ішковим, О.С. Кочаряном, Д.О. Леонтьєвим, Є.М. Осінім, С.Д. Смірновим, Є.В. Фроловою, В.Б. Цукановою та ін. Також можна знайти праці вчених, що вивчали особливості академічної успішності у різних національностей (Hakimi et al, Duffl et al, Furnham et al та ін.). Однак, досліджень, метою яких стало б вивчення проблеми успішності у навчанні у зв'язку із не когнітивними чинниками у студентів різних спеціальностей та сьогодні не достатньо, що зумовило зацікавленість автора до даної проблематики.

Мета статті – виявлення психологічних предикторів академічних досягнень майбутніми інженерами різних технічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Проблема підвищення академічної успішності не є новою у педагогічній психології, оскільки у будь-які роки, у будь-яких країнах інтелектуальний потенціал молоді розглядають як важливий елемент побудови

успішної країни. Але більша частина цих досліджень пов'язана із вивченням когнітивних предикторів, таких як рівень IQ, типу мислення, якості тестів тощо. Ці чинники є безумовно важливими, але зрозуміло, що не лише знання забезпечують успішність навчальної діяльності. Доречним вважаємо посилаючись на жартівливу типологію студентства за В.С. Лозницею у вигляді геометричних фігур, який поділяє студентів на чотири типи, які пов'язує не лише із розумністю, а й таким психологічною якістю, як посидючість. Тобто індивідуально-психологічні характеристики, некогнітивні показники зумовлюють академічну успішність.

Згідно мети було проведено дослідження, у якому прийняли участь 94 особи ($M=21,4$ $SD=1,3$), усі студенти 6 курсу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» з таких факультетів, як: технології неорганічних речовин, електроенергетичний, інженерно-фізичний, комп'ютерно-інформаційні технології, машинобудівний, механіко-технологічний, автоматики та приладобудування, інтегрованих технологій, фізико-технологічний, німецький технічний.

Першим кроком дослідження стало теоретичне вивчення можливих детермінант успішності студента у навчальній діяльності, до яких було віднесено особливості мотиваційної сфери, саморегуляцію різних видів психічної активності та певні індивідуально-психологічні властивості особистості. Відповідно до виділених детермінант було підібрано «батарей» психодіагностичних методик.

Для розкриття особливостей мотиваційної сфери було проведено дві психодіагностичні методики, результати яких наведено у рис. 1,2 та табл. 1.

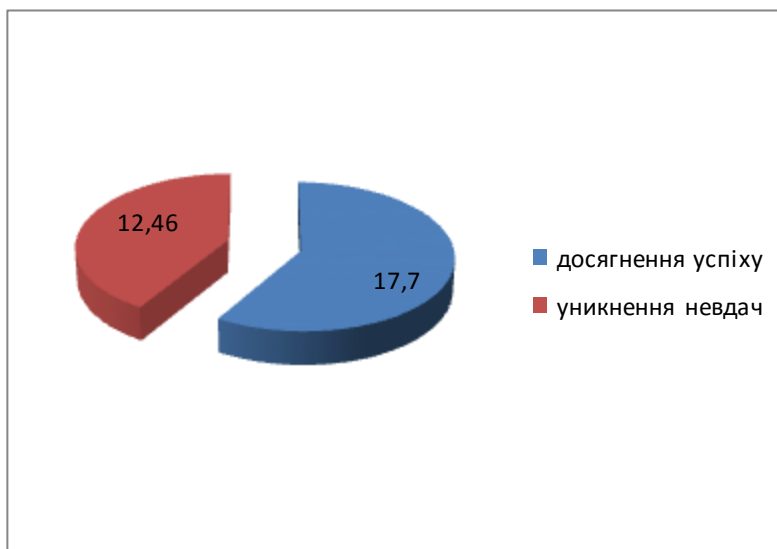

Рис. 1. Особливості мотивації досягнення успіху та уникнення невдач майбутніх інженерів

Так, для дослідження предикторів академічних досягнень майбутніх інженерів були використані наступні психодіагностичні методики: методика діагностики особистості на мотивацію до успіху та до уникнення невдач (Т. Елерса), методика діагностики навчальної мотивації студентів (А.О. Реан і В.О. Якунін, модифікація Н.Ц. Бадмасва), опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В.І. Моросанової, п'ятифакторний особистісний опитувальник Р. МакКрас, П. Коста (Big five). Для статистичної обробки результатів використовувався якісний та кількісний аналіз (версія 20.0 програми SPSS: описова статистика, регресивний аналіз).

Згідно отриманих результатів у студентів інженерських спеціальностей домінує мотивація досягнення успіху, при чому на досить високому рівні, тобто вони схильні до виконання дій без додаткового ризику, мають скромні сподівання на досягнення чогось високопродуктивного. Мотивація ж уникнення невдач знаходиться на низькому рівні, що свідчить про майже відсутній страх про можливі невдачі, про те, що їх цілеспрямовані дії не принесуть відповідного результату. В цілому, майбутніх інженерів можна охарактеризувати, як особистостей, що прагнуть досягти певного результату без надмірного ризику, не побоюючись можливої невдачі.

Важливим показником навчальної успішності вважаємо особливості навчальної мотивації студентів, які представлені в табл. 2 та рис. 1.

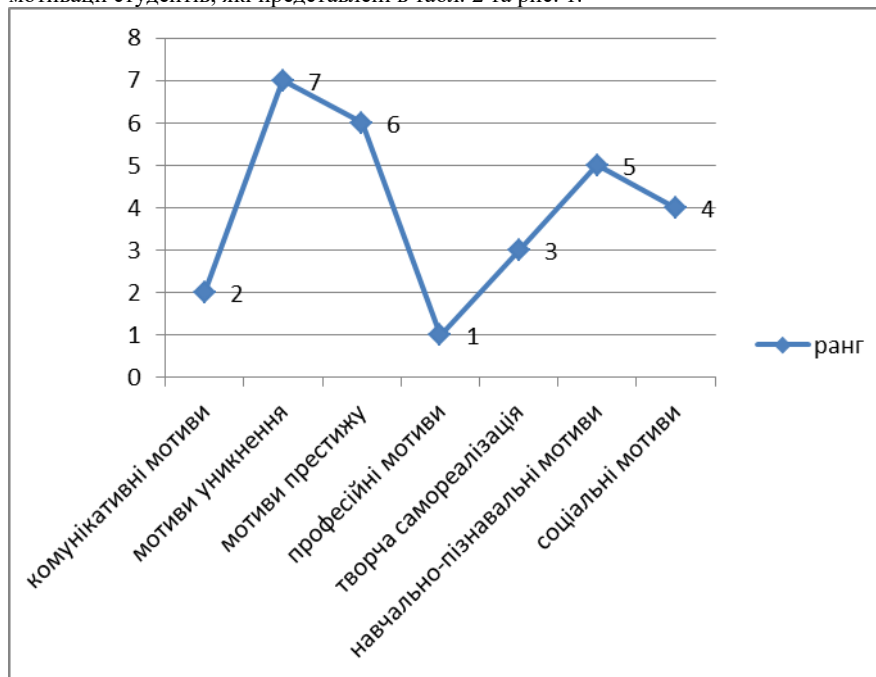

Рис. 2. Ранги мотивів навчальної діяльності

Оцінюючи результати діагностики мотивів навчальної мотивації варто звернути увагу на перші місця, які посіли професійні то комунікативні мотиви. Цілком зрозумілим є те, що студенти, особливо випускних курсів орієнтуються на подальше працевлаштування, отримання знань заради успішної роботи в майбутньому, але домінування комунікативних мотивів говорить про те, що респонденти не досить серйозно відносяться до навчальної діяльності, важливою складовою якої, з точки зору студента, є комунікація, взаємодія, тим паче, що навчально-пізнавальні мотиви опинилися лише на п'ятому місці.

Таблиця 1

Середні бали мотивів навчальної діяльності майбутніх інженерів	
Шкала	Студенти-інженери
Комунікативні мотиви	3,37±0,87
Мотиви уникнення	2,44±0,69
Мотиви престижу	2,71±0,91
Професійні мотиви	3,44±1,14
Мотиви творчої самореалізації	3,03±1,1
Навчально-пізнавальні мотиви	2,95±0,99
Соціальні мотиви	3±0,99

Серед найменш важливим для респондентів виявилися мотиви престижу, тобто студентів не цікавлять можливість проявити себе краще за всіх, відрізнятись від інших якимись успіхами, досягненнями. Так само не впливають на навчальну діяльність майбутніх інженерів мотиви уникнення, що проявляється у відсутності страху бути покараним за непродуктивну роботу у стінах вишу, неприйнятним одногрупниками через можливу безперспективність. На середньому рівні виражені мотиви творчої самореалізації, що свідчить про бажання відкривати щось нове, корисне для суспільства. В цілому треба зазначити про відсутність ярко виражених мотивів, що може свідчити про досить індивідуальне відношення до навчальної діяльності, що може призвести до деінтеграції розвитку професіоналізму майбутніх інженерів.

Серед детермінант академічної успішності була виділена саморегуляція особистості, яку діагностовано за допомогою опитувальника «Стиль саморегуляції поведінки» В.І. Моросанової (рис. 3).

Згідно результатів рис. 3 найбільш розвиненими показниками саморегуляції є планування, самостійність, гнучкість, оцінка результатів. Це свідчить про те, що студенти технічних спеціальностей свідомо планують своє майбутнє, самостійно будують власну активність, за якою свідомо стежать та рефлексують, при цьому у ситуаціях, пов'язаних із «зустрічами» зі складнощами на шляху досягнення цілей, можуть переорієнтувати свою поведінку, та в результаті адекватно оцінюють власні вчинки та досягнення.

За шкалами моделювання та програмування порівняно із іншими менші показники, що характеризує респондентів, як особистостей, яким не властиве детальне продумування власних планів та розуміння важливості уявлень про внутрішні та зовнішні обставини, які можуть вплинути на діяльність.

В цілому, всі показники відповідають середньому рівню, та загальний рівень саморегуляції складає 30,4 бали.

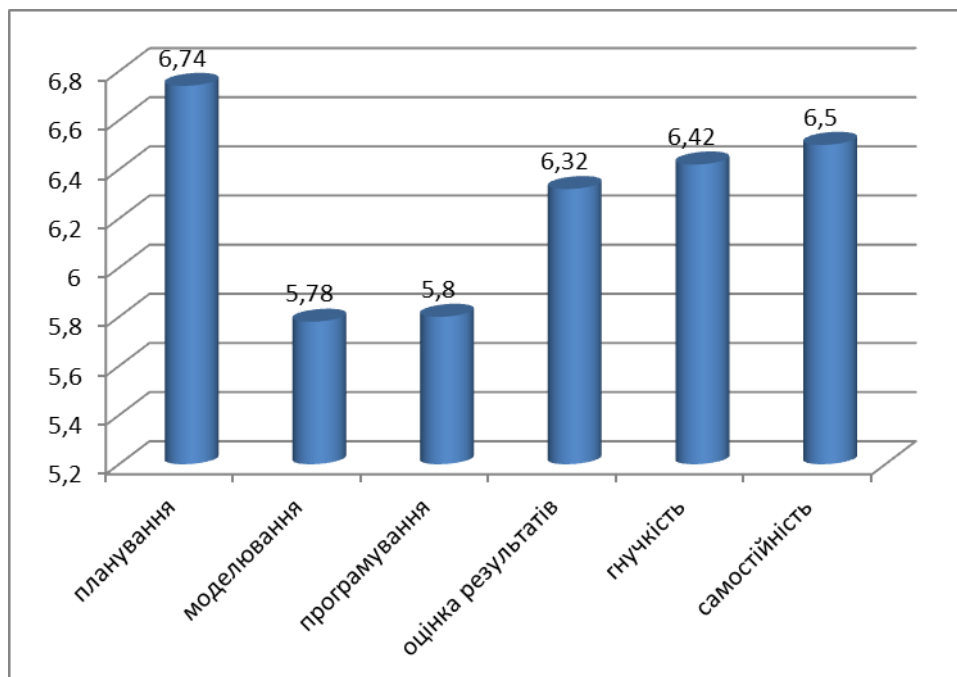

Рис. 3. Особливості саморегуляції студентів технічних спеціальностей

Ще однією детермінантою визначено індивідуально-психологічні особливості особистості, що діагностовано за допомогою п'ятифакторного особистісного опитувальника Р. МакКрас, П. Коста (Big five) (табл. 2).

Таблиця 2

Індивідуально-психологічні особливості майбутніх інженерів

Шкала	Студенти-інженери
Екстраверсія – інтроверсія	47,78±9,94
Прихильність – відособленість	50,78±8,47
Самоконтроль – імпульсивність	10,36±2,64
Емоційна стійкість - емоційна нестійкість	52,5±10,92
Експресивність – практичність	11,32±2,21

Матеріали табл. 2 свідчать про те, що студенти інженерних спеціальностей мають екстравертивну спрямованість, вони відкриті, енергійні, шукають нове; довірливі, намагаються розуміти, приймати та поважати інших такими, які вони є; відповідальні, акуратні, сумлінні; контролюють власні емоції, та до життя відносяться легко.

За допомогою експертної оцінки викладачів, що проводять заняття з досліджуваними студентами інженерних спеціальностей, а також за результатами аналізу їх академічної успішності усі респонденти були поділені на дві групи: більш та менш успішних студентів. Результати цих груп за всіма проведеними методиками було порівняно з метою виявлення характеристик, що їм властиві. Дані, що мають достовірні відмінності наведено у табл.3.

Таблиця 3

Індивідуально-характерологічні особливості більш та менш успішних студентів технічних спеціальностей

Шкала	Більш успішні N=50	Менш успішні N=44	$t_{\text{емп}}$	p
Прихильність відособленість	52,26±8,84	47,59±7,68	2,714	0,008
Оцінка результатів	5,72±1,88	4,31±2,3	3,246	0,002
Загальний рівень саморегуляції	28,04±7,64	24±8,52	2,422	0,017

За даними табл. 3 більш успішні в навчальній діяльності студенти технічних спеціальностей мають більш розвинену прихильність до інших та загальну саморегуляцію. Тож, чим вище саморегуляція та організованість, тим вище успішність студентів, тобто при правильному управлінні своїм часом студенти краще виконують всі поставлені завдання та плани, а контроль себе, своїх емоційних станів сприяє кращій організації власного життя. Також сумлінність і відповідальність у справах безумовно впливає на ефективність навчальної діяльності.

Одним з найважливіших завдань дослідження стало виявлення предикторів академічної успішності, що стало можливим за допомогою регресійного аналізу. В якості залежної змінної виступив рівень академічних досягнень у студентів, що визначався за допомогою експертної оцінки, а в якості вихідних незалежних змінних використано: особливості мотиваційної сфери, особистісні характеристики та показники саморегуляції (табл. 4).

а. Залежна змінна академічні досягнення

Відповідно до отриманих результатів нами вираховано лінійне рівняння регресії, тобто оцінка залежної змінної досягнення успіху:

АКАДЕМІЧНІ ДОСЯГНЕННЯ_{прогноз} = 2,817+0,115 (мотиви творчої самореалізації) - 0,021 (домінування – підпорядкованість) - 0,069 (гнучкість) - 0,036 (пошук вражень-уникнення вражень)

Коефіцієнти регресії перед значеннями індивідуально-психологічних детермінант вказують на їх внесок у прогноз формування у студентів досягнення успіху в академічній діяльності.

Предиктори академічних досягнень студентів

Модель	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти	R	R ²	t	Значимість
	B	Помилка	Бета				
1	Константа	2,817	0,362		,258 25,8 %	7,792	0,000
	Мотиви творчої самореалізації	0,115	0,047	0,245		-3,772	0,0001
	Домінування – підпорядкованість	-0,021	0,006	-0,356		3,342	0,001
	Гнучкість	-0,069	0,021	-0,301		2,189	0,032
	Пошук вражень - уникнення вражень	-0,036	0,0160	-0,221			

Нами було виявлено за допомогою лінійного регресійного аналізу, що формування досягнення успіху в академічній діяльності на статистично достовірному рівні зумовлюють такі індивідуально-психологічні особливості, як мотиви творчої самореалізації, домінування-підпорядкованість, гнучкість та пошук вражень - уникнення вражень студентами. Прагнення до досягнення успіху підвищує професійну успішність в багатьох областях, і особливо в тих, де важливо йти далі, незважаючи на невдачі. Тобто, студенти, що спрямовують власну активність на творчу самореалізацію, спрямовані на домінування, при виникненні непередбачених обставин легко перебудовують плани, здатні швидко оцінити зміну значущих умов і перебудувати програму дій, шукають та бажають сприймати все нове у навчальній діяльності досягають високих успіхів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, результати дослідження показали, що індивідуально-психологічні особливості особистості, тобто не когнітивні характеристики, впливають на успішність студента у навчальній діяльності, а саме середній бал. Такими властивостями виявилися мотиви творчої самореалізації, домінування-підпорядкованість, гнучкість та пошук вражень - уникнення вражень. Оскільки академічна успішність безумовно є важливою складовою якості професійної підготовки, що виражається у базовому професіоналізмі особистості на рівні професійних знань, умінь та якостей, то виявлені властивості необхідно розвивати під час психологічного супроводження технічної вищої освіти.

Література

1. Зеер Э. Ф. Психология профессий [Текст] : учебное пособие для студентов вузов / Э. Ф. Зеер. – М. : Академический Проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.
2. Кочарян О.С., Фролова Є.В., Павленко В.М. Когнітивні ресурси забезпечення успішності навчальної діяльності студентів [Текст]: навч. посіб. / О. С. Кочарян, Є. В. Фролова,

- В. М. Павленко. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін.-т», 2011. – 64 с.
3. Кочергина Е.В., Най Дж.В.К., Орёл Е.А. Факторы «Большой пятерки» как психологические предикторы академической успеваемости студентов вузов [Электронный ресурс] / Е.В. Кочергина, Най Дж.В.К., Е.А. Орёл Психологические исследования. – Текст. дані.– Москва, 2013, 6(27), 4. Режим доступа: <http://psystudy.ru> (дата звернення: 03.10.2015). – Назва з екрану.
 4. Личностный потенциал: структура и диагностика [Текст] / [А. Ж. Аверина, Л. А. Александрова, И. А. Васильев и др.]; под ред. Д. А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2011. – 679 с.
 5. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості [Текст] : навчальний посібник / Т. М. Титаренко. – К. : Каравела, 2013. – 372 с.
 6. Цуканова В.Б. Порівняльний аналіз інтелектуального потенціалу та причин навчальної неуспішності [Текст] / В.Б. Цуканова // Психологія та суспільство, 2001. – №4 (6). – С. 104-114.

Транслітерація

1. Zeer Je. F. Psihologija profesij [Tekst] : uchebnoe posobie dlja studentov vuzov / Je. F. Zeer. – М. : Akademicheskij Proekt ; Ekaterinburg : Delovaja kniga, 2003. – 336 s.
2. Kocharjan O.S., Frolova Є.V., Pavlenko V.M. Kognitivni resursi zabezpechennja uspishnosti navchal'noї dijial'nosti studentiv [Tekst]: navch. posib. / O. S. Kocharjan, Є. V. Frolova, V. M. Pavlenko. – Н.: Нас. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Zhukovskogo «Hark. aviac. in.-t», 2011. – 64 s.
3. Kochergina E.V., Naj Dzh.V.K., Orjol E.A. Faktory «Bol'shoj pjaterki» kak psihologicheskie prediktory akademicheskoy uspevaemosti studentov vuzov [Elektronnyj resurs] / E.V. Kochergina, Naj Dzh.V.K., E.A. Orjol Psihologicheskie issledovanija. – Tekst. dani.– Moskva, 2013, 6(27), 4. Rezhim dostupu: <http://psystudy.ru> (data zvernennja: 03.10.2015). – Nazva z ekranu.
4. Lichnostnyj potencial: struktura i diagnostika [Tekst] / [A. Zh. Averina, L. A. Aleksandrova, I. A. Vasil'ev i dr.]; pod red. D. A. Leont'eva. – М. : Smysl, 2011. – 679 s.
5. Titarenko T. M. Suchasna psihologija osobistosti [Tekst] : navchal'nij posibnik / T. M. Titarenko. – К. : Karavela, 2013. – 372 s.
6. Cukanova V.B. Porivnjal'nij analiz intelektual'nogo potencialu ta prichin navchal'noї neuspishnosti [Tekst] / V.B. Cukanova // Psihologija ta suspil'stvo, 2001. – №4 (6). – S. 104-114.

Подбуквая Н.В.

Психологические предикторы академических достижений будущих инженеров

В статье рассмотрены психологические предикторы достижений в учебной деятельности у студентов инженерно-технических специальностей. С помощью теоретического анализа литературы определены возможные детерминанты успеваемости, которыми стали: особенности мотивационной сферы, саморегуляция разных видов психической активности и определенные индивидуально-психологические свойства личности. С помощью регрессионного анализа на статистически значимом уровне определены предикторы: мотивы творческой самореализации, доминирование-подчиненность, гибкость и

поиск впечатлений - избегание впечатлений. В исследовании в целом приняло участие 94 респондента. Источников – 6.

Ключевые слова: академические достижения, предикторы, учебная деятельность, профессионализация, студенты, будущие инженеры.

Pidbuts'ka N.V.

Psychological predictors of academic achievements of the future engineers

The article examines psychological predictors of achievement in educational activity of students of technical specialties. With the help of the theoretical analysis of the literature identifies possible determinants of academic performance, which were: features of motivational sphere, self-regulation of different types of mental activity and certain individually-psychological properties of the personality. Using regression analysis on a statistically significant level predictors identified: the motives of self-actualization, dominance-subordination, flexibility and search of impressions - impressions of avoidance. The study involved 94 respondents. Sources – 6.

Key words: academic performance, predictors, learning activities, professionalizing, students, future engineers.

Підбуцька Ніна Вікторівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», м. Харків.

УДК 316.61: 316.356.2 – 053.81 – 058.8

Пілецька Л. С.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ШЛЮБУ

В статті розкриваються психологічні особливості самореалізації особистості в умовах шлюбу. Показано, що рівень самореалізації в умовах шлюбних відносин здебільшого залежить від сумісності подружжя, їхньої соціальної та психофізичної відповідності, а також спільності поглядів, установок і спрямованості. Встановлено, що самореалізація в шлюбі визначається й відчуттям суб'єктивної задоволеності подружжя шлюбними відносинами. Джерел - 20.

Ключові слова: особистість, сім'я, шлюб, самореалізація.

Постановка проблеми. Проблема становлення сім'ї – одна з основних у сучасному суспільстві. Сім'я, сімейні стосунки, подружні стосунки були й залишаються об'єктом вивчення різних наук: філософії, психології, педагогіки, соціології, демографії та багатьох інших. Така увага до сім'ї, її становлення та руйнування, зумовлена її величезним значенням як соціального інституту, що визначає не лише спосіб життя людей, а й самореалізацію особистості.

Актуалізація проблем сім'ї зумовлює розроблення й упровадження комплексних програм, спрямованих на соціальну, психологічну, медичну підтримку сімей. Одна з проблем при розробленні таких програм виникає у зв'язку з відсутністю єдиної психологічної концепції,